

ВІДГУК

опонента на дисертацію Оржешка Дмитра Валерійовича
«Психологічні особливості мілітарного самоприйняття курсантів
військових закладів України», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія»

Екзистенційно складні реалії воєнного часу як прямо, так і опосередковано детермінують теоретико-емпіричні дослідницькі студії насамперед у ракурсі вивчення мілітарності. Феноменологія війни, агресії, смерті може і повинна бути відшукувана і віднайдена у вимірах функціонування людської мілітарної свідомості, зокрема в тісному логічному семантичному взаємозв'язку таких компонентів як мілітарна ідентичність, мілітарна Я-концепція, мілітарне самоприйняття тощо. В умовах триваючої російсько-української війни питання формування цілісної, внутрішньо інтегрованої, стійкої до стресу та ідентифікованої з військовою професією особистості набуває окремої ваги. Якраз тому дисертація Оржешка Д.В., присвячена дослідженню психологічних особливостей мілітарного самоприйняття курсантів військових закладів України, істотно актуалізує дуже важливу соціально-психологічну проблематику як у площині розгалуженого теоретичного аналізу, так і у вимірах детального емпіричного вивчення. Вважаємо, що дисертаційній роботі притаманні і висока актуальність, і наукова новизна, оскільки вона покликана висвітлити й дослідити нагальні і значущі тематичні проблемогенні лінії. Дослідження мілітарного самоприйняття як одного з базових компонентів самосвідомості курсантів – майбутніх офіцерів є своєчасним, науково обґрунтованим і значущим для вітчизняної психологічної думки, зокрема військової психології.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи вивчення самоприйняття особистості» дисертантом здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз феномену самоприйняття, який логічно розширено до ключового специфічного різновиду – мілітарного самоприйняття. Автор демонструє високий рівень теоретичної підготовки, оперуючи сучасними

концепціями самосвідомості, ідентичності, Я-концепції, а також використовуючи положення вітчизняної генетичної психології (за С.Максименком). Слід відзначити широке аналітичне охоплення джерелознавчої бази – 328 найменувань, з яких 142 іноземною мовою, присвячених окресленій тематичній лінії. Вагомим здобутком теоретичного розділу є аргументоване визначення мілітарного самоприйняття як багатовимірного утворення (емоційно-оцінний, когнітивний, поведінковий компоненти), а також детальне і повномірне розкриття його змістово-функціональної структури. Імпонує вдала спроба дослідника здійснити концептуалізацію базової дефініції «мілітарне самоприйняття» та обґрунтувати систему соціокультурних, освітніх, мікро- та макроконтекстуальних детермінант. Дисертантом дуже чітко акцентовано, що едукативний психопростір військового закладу є одним із провідних чинників, який формує мілітарне самоприйняття в курсантів, оскільки сприяє становленню саморегуляції, самооцінки, самоствердження, самоефективності та лідерських (командирських) рис і потенціалів. Загалом, перший розділ містить глибокий теоретичний аналіз проблеми, чітко визначено понятійний апарат.

У другому розділі «Організаційні засади емпіричного вивчення мілітарного самоприйняття курсантів» детально висвітлено організаційні процедурно-методичні засади емпіричного дослідження, методичну базу й етапи емпіричних студій. Дуже добре, що дисертант поглиблено розкриває специфіку емпіричного вивчення мілітарного самоприйняття курсантів військових закладів, адже в умовах війни, постійних тривог і загроз обстрілів здійснити психодіагностичні заміри зі специфічними субвибірками (курсанти, ліцеїсти військового ліцею) надзвичайно складно. На наш погляд, другий розділ вирізняється чітко організованою програмою емпіричного дослідження, коректністю валідного й достовірного методичного інструментарію, об'єктивною діагностикою гетерогенної та репрезентативної вибірки досліджуваних.

Третій розділ «Емпіричне вивчення психологічних особливостей мілітарного самоприйняття в курсантів військових закладів України», присвячений емпіричному вивченню окресленої проблематики, відзначається системно-цілісним підходом і добре продуманою експериментальною логікою. Дуже вдалим видається обраний автором порівняльний аналіз факторних профілів, зокрема виважено і поліваріантно порівняно й проінтерпретовано результати емпіричного вивчення особливостей мілітарного самоприйняття в курсантів військової академії, військового інституту, ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою, студентів університету.

Відзначимо наукову добросовісність і старанність дисертанта, зокрема результати факторного аналізу виконання психодіагностичних методик курсантами військової академії/військового інституту викладені на 55 сторінках якісної інтерпретації показників.

Відзначимо, що Оржешком Д.В. дуже чітко і психодіагностично точно висвітлено ключову динаміку досліджуваних і порівнюваних факторів, наприклад, автор констатує такий вектор тенденції: «від зовнішньо детермінованого рольового і тілесного самоствердження у ліцеїстів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до внутрішньо інтегрованого особистісно-фахового мілітарного самоприйняття й ідентичності в курсантів військової академії/військового інституту». Водночас у порівнянні результатів курсантів і студентів дослідником встановлено такі основну тенденцію: «мілітарно-едукативна атмосфера військового інституту/військової академії, навчально-бойова підготовка курсантів прискорюють інтеграцію їхнього мілітарного самоприйняття та ідентичності, тоді як університетський освітній простір культивує рефлексивність і варіативність особистісного самоприйняття студентів».

Загалом, факторний аналіз здійснено на дуже високому рівні, назви факторів концентрують головну функціональну семантику виокремлених показників. Сумарно ж використання репрезентативної вибірки, валідного

психодіагностичного інструментарію та сучасних статистичних методів (факторний, дисперсійний, кореляційний аналіз) забезпечив високий рівень достовірності отриманих результатів.

Слід окремо відзначити укладену автором програму «Тренінгу оптимізації мілітарного самоприйняття курсантів», що побудована як культивування різних результативних тренінгових психотехнік, насамперед як розвиток навичок комунікативно-перцептивної взаємодії та поглиблення особистісного самоусвідомлення, самооцінювання, самоствердження, самоприйняття тощо. Цікавою і доречною видається розроблена дисертантом теоретична складова тренінгової програми, зокрема розроблений спецкурс «Мілітарне самоприйняття – честь, повага і кар'єра». Зауважуємо, що тренінгова програма активно й результативно інкультурована в процес роботи зі здобувачами освіти в низці військових і цивільних освітніх інституцій, що засвідчено довідками/актами про впровадження результатів. Також результати розробки й апробації тренінгової програми, спрямованої на оптимізацію мілітарного самоприйняття, відображені у публікаціях автора.

Попри загальну позитивну оцінку дисертації все ж варто, на наш погляд, звернути увагу на такі аспекти:

1. Вважаємо, що у підрозділі «1.1. Теоретичний аналіз самоприйняття особистості у науково-психологічних дослідженнях» дисертантом занадто багато (19 с.) науково-оглядового тексту присвячено аналітичному розглядові феномену самоприйняття, адже ключове слово дисертаційної роботи «мілітарне самоприйняття».

Ми відзначили дуже вдале емпіричне вивчення досліджуваної проблематики, однак спостерігаємо певний крос-секційний характер дослідження, наприклад, зроблено детальні висновки про динаміку (від ліцеїстів до курсантів), але зауважуємо переважно зрізовий характер і відсутність повноцінного лонгітуду.

2. Попри детальний і виважений порівняльний аналіз за віссю (курсанти-ліцеїсти-студенти) все ж зауважуємо певну звуженість порівняльного дизайну, зокрема доцільно було б провести ще й за іншими диференціалами, наприклад «стать», «курс навчання», «вітчизняна-іноземна вибірка» тощо.
3. На наш погляд, дисертація написана сучасною українською науковою мовою, високим академічним науковим стилем, однак зауважуємо деяке стилістичне накопичення синонімічних понять «українська військова уніформа», «людина в мундирі», «молода людина в уніформі», «курсант в уніформі», що маркують мілітарну тілесність, на яку, до речі, вартувало б звернути більше авторської уваги.

Водночас зазначимо, що зроблені зауваження не зменшують загальний високий рівень дисертації, а мають радше дискусійний і рекомендаційний характер.

Отже, підсумовуючи, констатуємо, що дисертаційне дослідження Оржешка Дмитра Валерійовича «Психологічні особливості мілітарного самоприйняття курсантів військових закладів України» є завершеною, самостійною науковою працею, що містить нові, обґрунтовані результати, які мають важливе теоретичне і практичне значення для психологічної науки та військової освіти. Дисертація відповідає вимогам «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року №44, які висуваються до дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія».

ОПОНЕНТ:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогічної та вікової психології
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

ГОШОВСЬКИЙ Я.О.

